

Експозиційна та виставкова діяльність в експозиції

"Середня Наддніпрянщина"

Національного музею народної архітектури та побуту України

У статті висвітлено експозиційну та виставкову діяльність в експозиції «Середня Наддніпрянщина» Національного музею народної архітектури та побуту України. Окреслено критерії, на основі яких здійснено реекспозицію та облаштовано нові тематичні виставки.

Ключові слова: музей, експозиція, народна архітектура, експонати, виставка, Середня Наддніпрянщина.

Музеї стали складовою туристичної галузі, і саме скансенам належить провідна роль. Вони являють собою тип етнографічних музеїв, метою яких є відтворення традиційних форм народного життя в різних його проявах. В Україні найбільший за площею скансен — Національний музей народної архітектури та побуту України, розташований біля села Пирогів Київської області.

Національний музей народної архітектури та побуту України містить архітектурно-ландшафтний комплекс усіх історико-етнографічних регіонів нашої держави (Полісся, Слобожанщина, Полтавщина, Карпати, Середня Наддніпрянщина, Поділля та Південь). Специфіка його діяльності полягає в комплексній репрезентації народної культури, архітектури, предметів побуту, знарядь праці, ужиткового мистецтва.

Обличчям столичного скансену є експозиція «Середня Наддніпрянщина», представлена 52 архітектурними пам'ятками початку XVII — початку XX століть, зібраними музейними співробітниками під час польових експедицій упродовж

1970—1980 років. Після набуття Україною незалежності перед музеями постала проблема проведення повної або часткової реекспозиції з урахуванням новітніх досліджень істориків та краєзнавців [9].

Одна з перших праць з історії музейної справи належить етнографу та мистецтвознавцю І. Свенцицькому [15]. Традиційний музейний досвід вивчали переважно в мистецтвознавчих та культурологічних студіях 1960—1980-х років. Осмисленню методичних та теоретичних засад українського музеєзнавства присвячено роботи Г. Мезенцевої [10], Ю. Омельченка [11, 12], Г. Скрипник [16], К. Гуслистого [6] та ін.

Окремо треба згадати про творчу спадщину П. Тронька [17, 18].

Вивченням музеїв-скансенів займалися, зокрема, З. Гудченко [5], А. Данилюк [7, 8]. У їхніх роботах музеї висвітлено переважно як архітектурне чи етнографічне надбання культури. Особливості формування музеїв просто неба в контексті повернення життєздатності великим архітектурним ансамблям України розглянув М. Брич [4]. Музеї просто неба досліджують А. Данилюк [8] та І. Проненко [14]. Традиційний розвиток музеєзнавства знайшов висвітлення в роботах Д. Щербака [19].

Музеєзнавство і нині перебуває в полі зору дослідників. Питання державної політики у сфері музейної справи та роль ідеології висвітлюють В. Златоустова та О. Крук. Історію розвитку музейної справи на українському ґрунті досліджує О. Прищепа [13].

Мета цієї статті – розказати про музейні колекції, які знаходяться в інтер'єрах хат в експозиції «Середня Наддніпрянщина» та представити облаштовані нові тематичні виставки.

Зміни в експозиційній роботі визначили необхідність запровадження в діяльність музеїв нової комунікативної концепції культурно-освітньої роботи з відвідувачами. В експозиційній роботі все тісніше поєднується низка взаємопов'язаних компонентів — архітектура та побут.

Основою для нового підходу в експозиційній діяльності стала сукупність систематизованої та інтерпретованої інформації з урахуванням результатів науково-дослідної і завдань культурно-освітньої роботи музею [3]. Таке подання допомагає привертати увагу музейної аудиторії до поставленої проблеми, подій, фактів, явищ, що створює своєрідний зв'язок сучасності з минулим [1].

В основу експозиції «Середня Наддніпрянщина» покладено комплексно-тематичний принцип з урахуванням хронологічного та предметно-типологічного критеріїв. Нині в експозиції налічується 1434 експонати для постійного експонування, серед яких зберігається велика колекція ужиткового посуду (миски, глечики, горщики, слоїки, макітри, баньки, пасківники), привезеного з різних населених пунктів регіону, зокрема, сіл Гнилець Звенигородського району Черкаської області, Дибинці Обухівського району Київської області та міста Канів Черкаського району Черкаської області. Є миски з дивовижними візерунками, які переливаються яскравими фарбами. Роботи виготовили майстри М. Герасименко, В. Масюк, Я. Падалка, І. Денисенко.

Окрасу експозиції становить зібрання рушників «Дерево роду» переважно із льняного або конопляного полотна, вишитих бавовняними нитками червоного та чорного кольорів. Довжина виробів — від 1,50 до 5 м. Найпоширенішими мотивами вишивки є малюнки дерева життя чи роду, райського дерева, на яких умовно представлено три світи: минуле, теперішнє та майбутнє. Дерево, що росте з горщика, зображали квітучим, і воно слугувало оберегом від усілякого зла. У колекції можна знайти і крелевецькі та богуславські рушники, привезені з Полтавської, Черкаської та Київської областей. На перших полотно заповнено

суцільними візерунками у вигляді ромбів та квіток червоних та чорних кольорів. Другі оздоблено в техніках вирізування і шиття білим по білому.

Експонується і колекція народного костюма та одягу. Основними елементами костюма були: сорочка (як правило, оздоблена вишивкою), поясний одяг (у чоловіків — штани різноманітного крою, у жінок — запаска, плахта, фартух, спідниця тощо), пояс, плечовий (верхній) одяг (свита, кожух тощо — у чоловіків та жінок, керсетка, юпка з рукавами — лише в жінок), взуття (постоли, чоботи, черевики), вбрання голови (у чоловіків — смушеві шапки, солом'яні капелюхи, у жінок — хустки, очіпки тощо), прикраси (натільні хрести, перстні, каблучки — у чоловіків та жінок, намиста, дукачі, сережки тощо).

Доповнюють колекцію музичні інструменти, переважно це скрипки, кобзи, бандури, виготовлені з рідкісних матеріалів.

В інтер'єрах хат із села Шевченкове Звенигородського району Черкаської області та із села Лоташово Тальнівського району Черкаської області зберігаються друковані та рукописні писемні пам'ятки. Книги вирізняються зовнішнім оздобленням (застібки, кольоровий та орнаментальний обрізи, різноманітні рамки геометричного та рослинного орнаменту). У середині текстів трапляються хвилясті береги, ініціали, печатки, водяні знаки.

Особливий рівень комунікації виникає, «коли відвідувач залишається наодинці з артефактами» [2], заради цього й організуються виставки. Як зазначив Любомир Більо: «Важливою складовою експозиційної роботи музеїв стали виставкові практики, які розвивалися більш активно й різнобічно. Відхід від усталених шаблонів радянської доби дав можливість музейним працівникам експериментувати, створювати та пропонувати широкому загалу стаціонарні й пересувні виставки» [3]. У цьому ключі було створено мистецькі роботи авторки цієї статті, представлені на виставці «Квіти Богородиці» в експозиції «Середня

Наддніпрянина» впродовж червня — вересня 2018 року. Презентована колекція складалась із семи ікон та картин: Почаївської, Володимирської, «Всецариця», «Достойно є», Казанської, Семистрільної. Головною була «Покрова Пресвятої Богородиці (Блакитна)», виконана за власним ескізом авторки традиційними техніками. У сюжеті ікони — резиденція Пресвятої Богородиці у вигляді монастирського саду. За золотими воротами серед подвір'я розташований колодязь питної води, а від нього на чотири сторони течуть струмки, поміж яких ростуть сім видів квітів: кохана троянда, вогняна півонія, ніжна лілея, яскравий півник, квітуча яблуня, цілюща полуниця, пахуча конвалія. Вечорами Богородиця любить гуляти біля них та насолоджуватися їхнім ароматом. Її помічниками є ангели. Ця та інші роботи виконано із чеського бісеру на полотні з використанням олійних фарб.

Відділ виставкової роботи на чолі із завідувачкою О. Громовою відкрив багато тимчасових виставок, одна з яких — «Шевченківськими стежками» — була представлена з вересня до липня 2020 року в садибі, привезеній із села Мліїв Городищенського району Черкаської області. Виставка була присвячена українському письменнику та художнику Т. Шевченку й побудована на матеріалах фондової колекції. Відвідувачі могли побачити традиційне житло та господарське приладдя, а також унікальні зразки сорочок, очіпків, плахт, поясів, чобіт, рушників, кераміки, музичних інструментів, картин.

Серед проведених тематичних виставок вирізняється виставка з нагоди всесвітнього Дня вишиванки «На сорочці барви грають...», яка проходила з травня до червня 2021 року. Народний одяг для неї було привезено з різних історико-етнографічних регіонів України: Київське Полісся — Іванківський район, Київ — Вишгородський район, Сумщина — Середино-Будський район, Чернігівщина — Прилуцький район, Донеччина — Волноваський район, Миколаївщина — Врадіївський, Баранівський, Овруцький і Гадяцький райони, Чернівецька область — Вижницький район, Івано-Франківська область —

Верховинський район, Тернопільська область — місто Борщів, Хмельниччина — Новоушицький і Славутський райони, Полтавщина — Оржицький район. Мета виставки — відтворення традиційної символіки орнаментів вишивки.

Представлена виставка під назвою «Грай, музико, грай». На ній можна було побачити традиційні музичні інструменти — сопілки, денцівки, кобзи, скрипки, бандури, цимбали, дитячий баян, ліру, бубон, трембіти — на тлі чисельних фотокарток та картин. Виставка проходила із жовтня до листопада 2021 року й дала змогу відвідувачам поринути в різнобарвний музичний світ.

Ще одна виставка, «Поетика народного живопису», була покликана показати широкому загалу найкращі зразки народного мистецтва — народні картини, написані олійними фарбами на полотні. Виставка відбулась улітку 2022 року. Як і більшість виставок, вона була побудована на колекційному фонді музею, і відвідувачі мали можливість знову емоційно сприйняти тему, адже «завдяки особливим властивостям музейних предметів (інформативність, властивість віддзеркалювати дійсність, репрезентативність, експресивність, асоціативність) створюється особлива атмосфера присутності митця, а розуміння відвідувачами винятковості моменту посилює ці відчуття» [3].

Популяризації народної культури та промислів сприяла і виставка «Народна лялька. Відродження традицій», відкрита в межах міжнародного проєкту «Українські ляльки мандрують світом» з вересня до листопада 2022 року в садибі сільської управи. В її організації взяла участь і авторка цієї статті. Серед представлених ляльок-мотанок були експонати, виготовлені народними майстрами на основі публікації О. Найдена.

Отже, упродовж останніх років в експозиційно-виставковій діяльності музею та, зокрема, в експозиції «Середня Наддніпрянщина» відбулись якісні зміни, які проявилися в оновленні експозицій завдяки розширенню тематики

науково-дослідної роботи. Нові суспільні запити зумовили зміни в організації експозиції, зокрема, через відкриття нових тематичних виставок. Таким чином відвідувачі які приходять у музей дізнаються про щось нове для себе. І таке відношення сприяє активно працювати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська Н. *Експозиційна робота у діяльності музею. Historical and cultural studies*. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2015. Вип. 1. № 2. С. 16.
2. Білавич Д. *Виставкова робота і музейна комунікація (на прикладі діяльності музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові*. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/328e0f14-0433-44aa-9dac-ef3f9be63ac9/content>. Дата звернення: 13.02.2023.
3. Більо Л. *Експозиційна та виставкова діяльність музеїв Волинської області (1991—2016 рр.)*. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. Вип. 4. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153588157.pdf>. Дата звернення: 13.02.2023.
4. Брич М. Т. *Музеї під відкритим небом як вияв комплексного підходу до збереження пам'ятних архітектурних ансамблів України. Проблеми теорії и истории архитектуры Украины*. 2018. № 18. С. 168—173.
5. Гудченко З. *Музеї народної архітектури України*. Київ, 2007. 120 .с
6. Гуслистий К. *Нарада з питань етнографічної роботи в краєзнавчих та історичних музеях Української РСР. Народна творчість та етнографія*. 1958. № 4. С. 45—53.
7. Данилюк А. *Музеї просто неба, або Скансени у світі і в Україні. Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2006. № 7. С. 20—23.
8. Данилюк А. *Музей народної архітектури та побуту у Львові*. Львів, 1980. 183 с.
9. Кононюк О. *Музейна експозиція: старі проблеми та нові тенденції (на прикладі музеїв Великої Волині)*. Наукові записки Рівненського обласного

краєзнавчого музею. Рівне: Волинські обереги, 2006. Вип. IV : матеріали наукової конференції 25—26.10.2006 р. Харків, 2006. С. 55.

10. Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство. Київ : Вища школа, 1980. 120 с.

11. Омельченко Ю. А. До питання про витоки вітчизняного музейництва. Питання культурології : міжвідомчий збірник наукових статей. Київ: Київський державний інститут культури і мистецтв, 1995. Вип. 14. С. 71—77.

12. Омельченко Ю. Історія музейного будівництва в Україні. Київ, 1972. 231 с.

13. Прищепя О. П. Основи музеєзнавства : навчально-методичний посібник. Рівне : б. в., 2006. 104 с.

14. Проненко І. В. Сучасний розвиток музеїв-скансенів в українській музейній структурі. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : збірник наукових праць. Харків, 2017. Вип. 20. С. 91—97.

15. Свенцицький І. Про музеї і музейництво. Нариси і замітки. Київ, 1920. 76 с.

16. Скрипник Г. Етнографічні музеї України. Київ, 1989. 254 с.

17. Тронько П. П. Історико-культурні цінності і сучасність. Київ : Рідний край, 1988. 154 с.

18. Тронько П. Т. Великий син і Герой України. Переяславський скарб Михайла Сікорського : художньо-документальна повість / Микола Махінчук. Київ, 2005. С. 256—260.

19. Щербак Д. Становлення і розвиток музейної педагогіки в Україні. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : збірник наукових праць. Київ ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2009. Вип. 1. 231 с.

